

RAZPRAVE

**ŽIVLJENJSKA PRIPOVED MIGRANTKE LUISE:
PRISPEVEK ZA »DRUGAČNO« DRUŽBENO GEOGRAFIJO**

AVTOR

Jernej Mlekuz

Naziv: mag., univerzitetni diplomirani geograf, etnolog in kulturni antropolog

Naslov: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Novi trg 2, SI – 1000, Ljubljana, Slovenija

E-pošta: mlekuz@zrc-sazu.si

Telefon: 01 470 64 84

Faks: 01 425 78 02

UDK: 911.3:314.747(450.34=163.6)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Življenjska pripoved migrantke Luise: prispevek za »drugačno« družbeno geografijo

Analiza življenjske pripovedi Luise, migrantke povratnice iz Nadiške Beneške Slovenije, kaže na kompleksnost in kontekstualnost migracijskega procesa, pokaže, kako se odražajo individualne izkušnje v okviru širšega družbenega konteksta, opozori na več vzrokov in motivov, ki oblikujejo migracijsko vedenje itd. Vse naštetostaja v kvantitativnih študijah zamolčano ali je plod stereotipiziranja, nekritičnega posploševanja. Avtor poudarja, da predstavljena metodologija lahko prinese družbeni geografiji veliko koristnega in jo lahko beremo na različne načine: kot dopolnitev kvantitativnim metodam, za zavrnitev obstoječih teorij ali inspiracijo novih, kot kritiko zagotovo-vzetih kategorij in kot opozorilo družbeni geografiji in njeni pogosti paradoksalni drži: sebe pojmuje kot sposobno »objektivne« reprezentacije in razmejitve prostora, ostalim družbenim akterjem (ljudem, ki v prostoru »živijo«) pa to možnost odreka.

KLJUČNE BESEDE

družbena geografija, geografske migracijske študije, biografija, pripoved

ABSTRACT

Life narrative of migrant Luisa: contribution to »different« human geography

The analysis of the life story of Luisa, a migrant returnee from the Nadiža Julian Slovenia, indicates to complexity and contextual quality of the migration process. It reveals how individual experiences reflect in the frame of a wider social context, reminds of several causes and motives that form migration behaviour. All enumerated remains concealed in quantitative studies or it is a result of stereotyping and non-critical generalising. The author stresses out that the presented methodology can contribute much useful to social geography and that it can be read in different ways: as a completion of quantitative methods, as refusal of existing theories or inspiring new ones, as a critique of for-granted-taken categories, and as a warning to social geography and its frequent paradox attitude: it understands itself as capable of »impartial« representation and delimitation of space, while denying such capabilities to other social protagonists (people who »live« in that space).

KEY WORDS

human geography, geographical migration studies, biography, narrative

Uredništvo je prispevek prejelo 20. novembra 2002.

1 Uvod

Družbenogeografsko raziskovanje je v zadnjem desetletju oziroma dveh bilo priča spremembam, ob katerih so mnogi zmajevali z glavo (to večina tudi še počnejo). Spoznanje kompleksnosti človekove eksistence, vse večji poudarek na človekovem delovanju in kreativnosti (ljudje nismo samo pasivni elementi v nekih širših družbenih strukturah, ampak lahko na te tudi vplivamo in jih spreminjamo) ter še marsikaj »samoumevnega« zraven je vodilo geografe k eksperimentiranju z »novimi«, večinoma kvalitativnimi metodami in pristopi. Te oziroma ti so bili prvenstveno uporabljeni v drugih disciplinah, na primer v sociologiji ter antropologiji. Toda žal se te spremembe slovenske družbene geografije niso posebej dotaknile, saj se ne moremo pohvaliti s študijami, ki slonijo na kvalitativnih, interpretativnih, globinskih idr. metodah in jih spremljajo »drugačni« teoretski nastavki ter poglobljena uporaba znanj iz družbene teorije. Seveda pa uporaba takšnih metod (med katere spadajo tudi biografije in pripovedi) največkrat zahteva (zavestni ali nezavestni) epistemološki zasuk, ki ga slovenski družbeni geografi večinoma še nis(m)o opravili. Zasuk, ki ga Vranješ (2002, 54) opiše kot: »... od preučevanja stvari v prostoru k preučevanju družbene produkcije prostorske ali v bolj razumljivem jeziku: v globino («prostoru» in ne le v širino («v prostoru») ...«.

To »besedilce« (za večino slovenskih geografov bo najverjetneje še uporaba pomanjševalnice precej drzna poteza) bo na primeru izbranih izsekov iz življenjske pripovedi migrantke poskušalo prikazati nekatere »poteze« ali bolj širokopotezno rečeno »esenco« obravnavane metodologije. Pri tem kajpada ne mislim razgaliti metode ali če želite pristopa v celoti, ampak samo tiste »poteze«, ki (meni) izstopajo na predstavljenih izsekih življenjske pripovedi. Pred tem pa se bom še razposajeno sprehodil med nekaterimi pristopi v geografskih migracijskih študijah, ki jih združujejo podobni epistemološki nastavki, kot jih bo bralec odkrival v nadaljevanju besedila. Temu »lahkotnemu« sprehodu bo sledil še zgoščen pregled uporabe in razumevanj biografij ter pripovedi v geografskih migracijskih študijah. Kot zagovor vsem dvomljivcem (da je besedilo pred vami »lojalno« družbeni geografiji) naj še poudarim, da so vsi navedeni avtorji v besedilu geografi, in če to niso, to tudi posebej poudarim.

2 Kratek in razposajen sprehod med izbranimi novejšimi pogledi in pristopi v geografskih migracijskih študijah

Razmišljanje McDowellove (1992) z začetka devetdesetih let, da je v družbeni geografiji z vplivi postmodernizma in feminizma ter z vključevanjem etnografskih in drugih globinskih metod končno prišlo do samorefleksivnega obrata, dovolj nazorno potrjuje (že) dogajanje v geografskih migracijskih študijah. Kritika »novodobnih« geografov izhaja predvsem iz spoznanja, da se je geografija prebivalstva z ukoreninjenostjo v prostorsko demografijo in pozitivizem povsem distancirala od osrednjih epistemoloških ter metodoloških debat v geografiji in socialnih znanostih, vključno z zanemarjanjem angažiranja socialne teorije (Findlay in Graham 1991; White in Jackson 1995). Zelo živa debata v literaturi zadnjih let poziva k večji povezanosti geografije prebivalstva, migracijskih študij in socialne teorije (Halfacree in Boyle 1998; Finday in Graham 1991; White in Jackson 1995). Halfacree in Boyle (1993, 336), na primer, razpravljata o Giddensovi (1984) vlogi posameznika in akcije, ki deluje na treh ravneh zavesti: nezavedni, praktični in diskurzivni. Avtorja ugotavljata, da (geografska) migracijska literatura sloni predvsem na ravni diskurzivne zavesti; to so »aktivno« premišljene motivacije in razlogi »razmišljajočih« subjektov. Po mnenju sociologa Giddensa veliko socialnega znanja obstaja na ravni praktične zavesti: »... posamezniki živijo, ne da bi o tem posebej razmišljali ...«. Po mnenju Halfacreeja in Boyla je zelo pomemben del migracijskega raziskovanja interpretirati vsakodnevno življenje v kontekstu produkcije in reprodukcije socialnih struktur.

Halfacree in Boyle na istem mestu podata pet smeri za »reteoretizirano« geografijo prebivalstva (in širše za socialno znanost):

- previdnejše in bolj kritično sprejemanje pozitivizma v raziskavah;
- spreminjanje prevlade ključnih nocij, vključenih v podatkovne kategorizacije (etnijska, spol, kronološka starost itd.);
- vključevanje bolj intenzivnih, etnografskih metod;
- posvečanje večjega poudarka širšemu političnemu, ekonomskemu in socialnemu kontekstu prebivalstvenih raziskav;
- opazovanje biografskega konteksta demografskih dogodkov.

McHugh (2000, 72) poudarja, da je bilo zelo malo poudarka na »človeku« pri preučevanju »človeških« migracij. V »znanstvenem« raziskovanju migracij je bilo pozabljeno ali vsaj ignorirano dejstvo, da so migracije kulturni dogodki, bogati s pomeni za posameznike, družine, socialne skupine in nacije (Fiedling 1992). Etnografije po mnenju omenjenega avtorja odražajo žive izkušnje, ujete v družbeno-kulturni kontekst, oblikujejo to, čemur je antropolog Geertz (1973), ki je med drugim močno vplival na »kulturni obrat« v humani geografiji (Gregory 1994, 146), rekel interpretativna znanost v iskanju pomenov v nasprotju z eksperimentalno znanostjo v iskanju zakonov.

Fielding (1992, 201) pravi, da nam osebna izkustva in skupni občutki govorijo, da so migracije kulturno proizvedene, kulturno izražene in kulturne v efektih, toda le malo raziskav izpod peresa geografov govori o migracijah in kulturi, opominja avtor.

Halfacree in Boyle (1993) v zagovoru biografskega pristopa pri preučevanju migracij poudarita umeščenost in vkoreninjenost migracije v tok vsakdanjega življenja. Ta pogled, ki je imel vpliv tudi na druge »sodobne« geografe (Li et. al. 1995; Vandsemb 1995; Gutting 1996), nasprotuje dominantnemu instrumentalističnemu pogledu na migracijo kot na »enkratno« dogodek v določenem času in prostoru, izražen v terminologiji makro »push-pull« modelov ali na vedenjskem nivoju v terminologiji dražljaja in odziva. V obeh primerih je bila migracija razumljena kot enkratno dogodek, migrantje pa kot mehansko odzivajoči se na sile zunaj njihove kontrole. Vloge posameznika kot aktivnega akterja seveda ni bilo v tem okviru.

Feministični teoretiki in teoretičarke so posebno pozornost posvetili spolnosti. White in Jackson (1995) ter Radcliffe (1990) poudarjajo, da analize, ki so »slepe« v preučevanju spolnosti, omejujejo naše razumevanje migracij. Navedene avtorice predlagajo, da namesto vprašanj, kot so kdaj, kam, v kakšnih okoliščinah in s kakšnimi posledicami se ženska ali moški seli, raje poskušajmo spolnost razumeti kot proces, ki se odvija skozi spolnostno (*gendered*) strukturirana gospodinjstva, skupnosti in trge dela ter se odraža v neoliberalnem restrukturiranju, skozi katerega se migrantje gibljejo in ga prav tako oblikujejo (Radcliffe 1990; Lawson 1998).

Pristopi in pogledi v geografskih migracijskih študijah, ki sem jih sicer zelo »instantno« nanizal, zagotovo ne težijo k celostnemu ali (kot danes postmodernisti raje uporabljajo) pluralističnemu pogledu na fenomen migracije, ki ga sicer zagovarjam. Prej govorijo o določenem namenu. Poslanstvo tega in nasploh celotnega besedila razumem kot izziv prevladujočemu toku v geografskih migracijskih študijah in nasploh v (slovenski) družbeni geografiji, ki se je (če ponovim besede z začetka tega dela besedila) s preveliko zagledanostjo v prostorsko demografijo ter pozitivizem in z zanemarjanjem vključevanja znanj ter vsebin iz sodobnejših družbenih teorij povsem distanciral od številnih epistemoloških in metodoloških diskusij v družboslovju (Finday in Graham 1991; White in Jackson 1995). To prav gotovo botruje tudi temu, kot je ugotovila mednarodna skupina raziskovalcev migracij, da »... razširjeno razmišljanje (o migracijskih fenomenih) ostaja osredotočeno na koncepte, modele in poglede iz 19. stoletja...« (Massey et. al. 1993, 432). Nadaljevanje besedila bo to kritično ost še bolj izostrilo.

3 Uporaba biografij in pripovedi v geografskih migracijskih študijah

Halfacree in Boyle (1993), ki sta odprla živo debato o pomembnosti biografskega pristopa v geografskih migracijskih študijah, sta ugotovila, da je bil ta pristop med geografi povsem zanemarjen.

Skeldonov (1995) odgovor je to jasno zavrnil, saj je bila biografska metoda s kulturnimi in kontekstualnimi analizami ter z zbiranjem kvalitativnih podatkov že zelo dolgo del migracijske raziskovalne tradicije v državah v razvoju, predvsem v pacifiškem območju. Na primer bolj kulturno naravnane študije migracij imajo zelo dolgo tradicijo preučevanja indigenih epistemologij mobilnosti in vključujejo številne etnografske pristope, med drugim tudi zbiranje biografij (Mitchell 1969; Chapman 1969). Geografi iz »južnejših držav« so bili na primer pozorni na samopercepcije migrantov in na spreminjanje njihovih identitet skozi čas (Chapman 1976; Lowenthal 1976). Halfacree in Boyle (1995) odgovarjata, da je bilo zbiranje biografij migrantov oziroma uporaba kvalitativnih globinskih metod v tretjem svetu večkrat nuja, edina možna pot ob pomanjkanju drugih vrst podatkov in zato pogosto tudi nekritično početje. Zbiranje in preučevanje biografij migrantov ima torej v državah v razvoju in v pacifiškem območju drugačno »zgodovino«, drugačen kontekst kakor v »razvitih«, industrijskih državah severne poloble, kjer so družbeni geografi začeli resneje razpravljati o uporabnosti ter pomenu biografskega pristopa šele v začetku devetdesetih let.

Seveda pa je v tej razpravi za nas pomembnejša opazka Grahamove (1999), ki pravi, da diskusija o biografskem pristopu ni pomembna glede pomena oziroma vprašanja, ali je bil biografski pristop uporabljen *per se*. Raje postavlja vprašanja o pomembnosti drugačnega teoretiziranja migracij in vključevanja te(h) metod(e) v odnosu do širših teoretskih argumentov.

Nekateri avtorji tako eksplicitno razlikujejo biografski pristop od pristopa življenjskih zgodovinj; prvi kaže oziroma izpostavlja tudi strukturalni in družbeni kontekst migrantovih zgodovinj: prej poudarja, kako je to vpeto v vsakodnevno življenje, kot pa kaže zgolj migracijske dogodke, »izpeljane« oziroma »sprožene« v določenem času (Halfacree in Boyle 1993; Boyle et al. 1998). Boyle et al. (1998, 80–81) so izpostavili tri poteze biografskega pristopa, ki prinašajo drugačno razumevanje migracij v nasprotju s prevladujočimi, »standardnimi« pogledi na migracijo kot ciljno usmerjeno vedenje, največkrat prikazano v (vedenjskih) modelih navajajočih namernost in preračunljivost (*calculating*) narave migracije:

- Migracijo moramo razumeti kot dejanje v času in vzrokov zanj ne smemo iskati samo med tistimi, ki se kažejo kot neposredno pomembni oziroma odločujoči za njeno vzpostavitev (na primer kot rezultat odločanja med prednostmi in slabostmi določenih krajev). Tudi ti vzroki so namreč nekako povezani z migrantovo preteklostjo in prihodnostjo. Vzroke za migracijo je treba razumeti kot del celotnega migrantovega življenja – migrantove biografije. Tako jih ne moremo opredeliti samo s postavljanjem preprostih in jasnih vprašanj, kot so: »Zakaj ste se preselili?«. Omenjeni avtorji poudarjajo, da moramo sliko migracijskih odločitev zgraditi iz različnih zornih kotov, da pokažemo, kako in kje sodijo v posameznikovo življenje.
- Biografski pristop poudarja, da posamezni tipi migraciji zaradi načina, kako so povezani z biografijami, pogosto kažejo na številne vzroke, ki jih moramo pri njihovem razumevanju upoštevati. Vsi vzroki niso enako pomembni, vsi pa sodelujejo pri razumevanju detajlnih oblik, ki jih dejanje migracije vključuje. Vandsembova (1995) pravi, da »... nikoli ne moremo opredeliti točnega zaporedja in števila dejavnikov, ki vplivajo na posameznike in njihove odločitve selitev; lahko le opozorimo na nekatere, ki se zdijo posebej pomembni...«. Ker je torej dejanje migracije vključeno v celotno migrantovo biografijo, se vzročnost največkrat kaže kot zelo kompleksna in nejasna. Predstavitve migrantovega procesa oblikovanja odločitev (*decision-making process*) je zato vse prej kot enostavno početje.
- Kot smo že omenili, je migracija kulturni dogodek in tako jo je treba tudi razumeti in obravnavati (Fielding 1992). Migrantje so del posameznih kultur in te jih vpeljejo oziroma socializirajo z normativnim vedenjem, ki ga je treba razumeti kot odzive oziroma posledice struktur, opisanih z teorijo strukturacije sociologa Giddensa. V kontekstu strukturacijske teorije – ta namreč združuje kreativnost posameznikov in determiniranost nekih širših družbenih struktur – tako biografskega pristopa ne smemo razumeti v strogo humanistični terminologiji kot pristop s »strogim« poudarkom na posamezniku, ampak kot pristop, ki prav tako upošteva dejanja posameznikov v odnosu do drugih ljudi, družbe oziroma do širših družbenih struktur.

Biografska senzitivnost se je pojavila tudi pri raziskovanju pripovedi o vsakdanjem življenju, v katerega je na tak ali drugačen način vključena migracija. Na individualni ravni se namreč migracija kaže kot proces, ki preprosto vodi k pripovednemu raziskovanju. Pri tem je treba reči, da uporaba pripovedi v družbeni geografiji ni povsem nova stvar in da se ni v družbeni geografiji prvenstveno pojavila med »sodobnejšimi« migracijskimi študijami. Historični geografi recimo že zelo dolgo uporabljajo različne oblike predvsem zapisanih pripovedi za vpogled v poteze nekdanjih krajev, pokrajin ali regij.

Na eni strani pripovedi izkazujejo jasen **humanistični pridih** z namenom, da bi bili uslišani alternativni glasovi nasproti tistim iz glavnega toka (evrocentrični, moški itd.) (McDowell 1992), da bi »izgubljene geografije« marginaliziranih ljudi dobile možnost za predstavitev (Miles in Crush 1993, 84), da »... številke dobijo človeški obraz...« (Vandeseemb 1995, 12) in podobno. Nekateri avtorji in avtorice uporabijo pripovedi migrantov tudi za širšo družbeno kritiko. Tako Lawsonova (2000, 174) na primer uporabi »zgodbe migrantov« s poudarjenimi v Ekvadorju v urbanem Quitu za kritiko neoliberalnega razvoja in modernizacije: »... *Zgodbe migrantov prinašajo bogat pogled na socialno in kulturno ceno neoliberalnega razvoja, kažejo na to, kako se izkušnje ljudi oblikujejo s sistematičnim procesom privilegiranja in diskriminacije. Zgodbe migrantov so tudi teoretsko informativne; s tem ko izražajo ambivalentnost izkušenj modernizacije, odsevajo kontradiktornost modernizacije same – kontradikcije, ki so zelo redke v diskurzih vladajočih slojev...*«.

V večjem številu primerov sega preučevanje pripovedi **prek humanističnih preokupacij z individualnim** z namenom, da osvetli »... *logiko individualnih dejanj in vplivov strukturalnih okoliščin, v kontekstu katerih se življenje odvija...*« (Vandeseemb 1995, 414). Pripovedi, kakor nadaljuje avtorica, govorijo o tem, »... *kako se posameznik kosa z družbo in kako ta vpliva na njegovo življenje...*«. Podobno Lawsonova (2000) v odkrivanju »teoretičnega potenciala zgodb migrantov« ugotavlja, da njihove zgodbe niso le enkratne individualne izkušnje, ampak so sistematično opredeljene z družbenimi odnosi spolnosti, razreda, etničnosti in migrantovega statusa.

Poskusi približevanja fenomena migracije s pripovedmi o vsakdanjem življenju nam govorijo, da so dejanja s te perspektive prej razumljena v **kontekstu identitete** kot pa v kontekstu vedenja (Boyle et al. 1998, 81). Pripovedi so prav gotovo pomembne ali celo najustreznejši medij, skozi katerega ljudje izkazujejo in poudarjajo polja svoje pripadnosti, identifikacije ter mejnosti, ki ljudi ločujejo in s katerimi prihajajo v stik (Nyberg Sørensen 1999, 3).

Migrantje, tako posamezniki kot skupnosti, so hote ali nehote odprti za nove vplive, kar izzove in postavi pod vprašaj obstoječa samorazumevanja in samopodobe, prek teh izzivov pa lahko pride do preoblikovanja (nekaterih elementov) identitet. To je najbolj vidno (ali je bilo najbolj izraženo) v redefiniranju etničnih identitet migrantov. Drugi vidiki individualne in skupinske identitete so tudi dostopni za preoblikovanje skozi migracijo. Vsaj v preteklosti je veliko migracijskih študij prezrlo vlogo spolnosti v migracijskih situacijah in kontekstih. Spolnostne vloge se lahko v procesu migracije zelo hitro in korenito spremenijo, redefinirajo, kot je pokazala študija Silveyeve (2000). Na osnovi kvalitativnih, globinskih intervjujev oziroma pripovedi migrantov je avtorica opazovala, kako so bile mobilnost in spolnostne identitete preoblikovane pod vplivi ekonomskih kriz v Indoneziji. Študija Silveyeve pokaže, kako je mobilnost opredeljena z družbeno pogojenimi spolnostnimi normami in identitetami ter nadalje, kako so te reproducirane in preoblikovane pod spreminjajočimi se politično-ekonomskimi razmerami.

V razmerju med pripovedjo in identiteto so poudarjeni konteksti in **izkušnje** migrantov. Finday in Graham (1991) ter White in Jackson (1995) pozivajo k razumevanju migrantov kot kompleksnih ter kontradiktornih subjektov, katerih migracijske izkušnje so bolj družbeno in politično opredeljene kot pa proizvodi »naravne« evolucije demografskih in ekonomskih procesov. Ali kot Lawsonova (2000, 176) v svoji študiji na temelju pripovedi migrantov prikaže vlogo izkušenj: »... *Na osnovi spoznanj transnacionalnega raziskovanja se odpira skupek zanimivih vprašanj o preučevanju notranjih migracij, ki kažejo na kraje, skozi katere so bile identitete migrantov oblikovane;* (to vključuje) *izkušnje migrantov*

o kompleksnih procesih izključevanja in marginalizacije in njihove kontradiktorne izkušnje s projektom globalizirane modernizacije, z urbanim razvojem in nacionalno pripadnostjo...«.

Moč pripovedi, kot poudarja Vandsembova (1995, 414) in pokaže v svoji študiji, sloni prav v sposobnosti, da izrazi življenjske izkušnje smiselno.

4 Luisa (končno) spregovori

Preden Luisa končno spregovori, bi poudaril, da z izrazom življenjska pripoved (ki je moja »pogruhtavščina« in bi ga bolj ali manj brez težav lahko nadomestili z izrazi kot so ustna biografija, posneti spomin, življenjska zgodba, življenjska zgodovina) želim zaobjeti tako predmet preučevanja (življenje oziroma življenjske izkušnje) kot metodo ((ustno) obliko sporočila). V življenjski pripovedi gre torej za pripoved o posameznikovih življenjskih izkušnjah. Pri tem je treba reči, da ne prikažem biografije, življenjske pripovedi v celoti, ampak predvsem tiste dele, ki se bolj ali manj dotikajo migracijskih situacij in kontekstov ali ki se zdijo kakor koli pomembni pri razumevanju teh.

Težave pri zapisu narečnega govora sem premostil podobno kot Ravnikova (1996, 9) in Brumen (1998, 7–8); slušni zapis sem transkribiral, ne da bi upošteval jezikovna pravila transkribicije, pri čemer je nastal neke vrste kompromis med knjižno slovenščino in narečjem, a še vedno jasno v korist zadnjega. Težave sem imel tudi pri zapisu besed, besednih zvez in povedi v italijanščini. Če so bile besede v besednih zvezah in povedih spregane ali sklanjane po pravih narečja, sem jih transkribiral po principu omenjenega kompromisa, v nasprotnem primeru pa sem jih transkribiral v italijanščini. Transkribicija samostojnih besed iz italijanskega besedišča je vedno sledila principu kompromisa med knjižno slovenščino in narečjem, saj je v teh primerih velikokrat težko ali nemogoče ugotoviti oziroma postaviti mejo med besediščem narečja in italijanščine.

Luiso (ime informatorke je zaradi njene želje po anonimnosti izmišljeno), rojeno leta 1936, sem na domu v vasi Hlodič, v občini Garmak v Nadiški Beneški Sloveniji obiskal dvakrat. Pogovor sem na magnetofonskem traku zabeležil ob drugem obisku.

Hišo, kjer biva danes in kamor se je priselila iz sosednje vasi stara 6 let, je oče kupil ob vrnitvi iz Afrike, kjer je med 2. svetovno vojno služboval kot vojak prostovoljec. Kot razlaga Luisa, je hišo kupil z denarjem, prisluzenim v emigraciji, saj je na očetovem in maminem domu bilo več otrok in tako ni bilo dovolj »prostora« za njeno družino oziroma družino njenih staršev. Luisin oče je že z 18 leti, leta 1923, odšel v Belgijo, kjer je delal v rudniku do leta 1926 ali do leta 1927 (več o izseljevanju iz Beneške Slovenije pred 2. svetovno vojno glej na primer Anon. 1986; Kalc 1997; Kalc 2000; Kalc in Kodrič 1992). Kmalu za tem je odpotoval v Francijo, kjer je delal do leta 1932, nato je prišel domov in se oženil. Kmalu po 2. svetovni vojni, leta 1946, je ponovno kot večina njegovih sovrstnikov odšel v Belgijo, v isto mesto in rudnik, kamor je odšel na začetku svoje migrantske poti z 18 leti (več o zelo množičnem in nadvse markantnem pojavu izseljevanja iz Beneške Slovenije po 2. svetovni vojni glej na primer Cerno 1968; Clavora in Ruttar 1985; Clavora in Ruttar 1993; Komac 1990, Stranj 1999, 126–141). Očetov odhod v Belgijo, kot bomo videli kasneje, je bil vzrok (ali vsaj eden izmed vzrokov) za Luisino izselitev v to državo leta 1956.

Pred tem je Luisa še dve leti, od leta 1954 pa do leta 1956, v Milanu bila pri družini kot veliko njenih sovrstnic za »diklo« (gospodinjska pomočnica). Delo ji je našla prijateljica, ki je v Milanu začela služiti kot gospodinjska pomočnica že nekaj let pred tem:

»... Ni blo problem dela dobit, ma [toda] problem je blo znat delat. Zekej? Zak se je morlo delat puno, puno [veliko]. An malo fraj [prosto] ... Samo u nedeljo tri ure popudan ...«.

Pri družini, kjer je čistila, pospravljala, prala, likala, kuhala in nakupovala, kot razlaga Luisa, ji ni bilo slabo. Čeprav je veliko delala in to na črno kot takrat večina njenih sovrstnic, odnosa (do) delodajalcev ne opisuje kot kakor koli problematičnega:

»... Nas niso slabo tratal [obravnavati], zadost dobro. Bem [no], jaz sem bla srečna, zak sem bla ta pr en družin an so tud oni delal, so mel eno gostilno an žena an mož so bli tu u gostilni an jaz sem bla gor na

vrh u apartamentu [stanovanje], kamor so pršli južnat an spat, insoma [skratka]. An sam bla zadost, zadost dobro tratana, lepo. Adne so ble, ja, veramente [resnično] slabe [slabo obravnavane] ...«.

Kakor pravi, je imela zelo malo stikov z Milančani in še manj z znankami iz Beneške Slovenije, saj je živela na obrobju mesta in je porabila veliko časa, če je hotela priti v mesto. Imela pa je tudi zelo malo prostega časa, tako je v dveh letih prišla domov le enkrat:

»... Ja, je blo zelo težko za prit, niso radi dal za prit [domov] ...«.

Plačilo, kot pravi, ni bilo tako slabo in denar je hranila izključno zase. Starši po njeni razlagi niso imeli težav z denarjem, saj ga je oče iz Belgije vestno pošiljal domov. Tudi izselitev je po besedah Luisine bila izključno njena osebna odločitev:

»... Saj sem morla [izseliti se], ku ni blo nič tle doma. ... Ja, tle sem bla delala, sem bla delala kmetijo, sem bla pomagala tle doma, ma potle [toda potem] plače jo ni blo. Če sem bla mela potrebo en par čevlju al eno obleko an kam sem bla šla po sude [denar], jih ni blo ...«.

Toda, kot nam govori Luisina pripoved, njene izselitve ne smemo razumeti kot željo po pustolovščini, nečem novem ali drugačnem:

»... Ja, bem [no], je blo lepše [delati] na hišah ku na kmetiji. Tiste sigurno, de [da]. Ma [toda] narbuljš je blo, če je blo tle doma. De je blo kajšna služba, ku sada ku so fabrike [tovarne], kr se more iti zgoda an prit zvečer domu. Ma tem čas ni blo tiste možnosti. Al se je morlo iti tle le služit an prid ankrat na leto. Še tle u Čedadu, če sem bla, nisem mogla iti prit domou. Je blo zelo težko ...«.

Prav tako kot Luisa je odšla za gospodinjsko pomočnico leta 1951 ali leta 1952 v Anglijo njena starejša (in edina) sestra, od koder se je vrnila leta 1955, se nato poročila in tako za vedno končala svojo izseljensko pot. Leta 1955 sta odšla za možem v Belgijo Luisina mama in tri leta mlajši (ter edini) brat, ki je takrat končal poklicno šolo; Luisina mama je namreč počakala, da je sin (Lusin brat) končal šolanje v Italiji, šele nato je odšla za možem v Belgijo.

Tudi Luisa je leta 1956 odšla iz Milana za straši oziroma za družino v Belgijo, v občino Tamines, ki so jo Beneški Slovenci poimenovali *la piccola Grimacco* oziroma Mali Grmak, saj naj bi bilo tu po podatkih informatorjev v letih po 2. svetovni vojni 17 družin iz občine Garmak. V Belgijo je prišla, ne da bi si prej našla delo, kakor sama pravi, kot turist. Po prihodu ji je našel delo oče v enem izmed večjih skupnih bivališč za priseljence, zaposlene v rudniku (»kantina«). Tu je kuhala, pospravljala, čistila in stregla približno leto in pol. Leta 1957 se je poročila, se odselila iz stanovanja staršev in šla živeti skupaj z možem, rudarjem, prav tako emigrantom iz Italije, priseljenim iz okolice Benetk. Po letu in pol dela v tem bivališču za rudarje priseljence je prevzela poslovanje manjšega bivališča z okoli 20 nastanjenimi rudarji, ki ga je upravljala približno dve leti:

»... Potem sem čakala nazaj majhnega [otroka] an potle [potem] sem nazaj začela delat tako, po hišah hodit čedit, peglat, prat, tele reči. An potle dal [od] 64. sem vzela distributor di benzina [bencinska črpalka] ...«.

Preden je leta 1964 prevzela vodenje bencinske črpalke, je delala kot gospodinjska pomočnica pri različnih družinah. Luisa se je prijavila na razpis za vodjo bencinske črpalke:

»... So vprašal informazione al ufficio emigranti, forestieri [za podatki na uradu za emigrante, tujce]. An informazioni erano buone [podatki so bili dobri] an so mi dal subito [hitro, takoj] ...«.

Glede problemov v Belgiji je odgovorila:

»... Nobenih problemov ne z ledžem [zakon] ne z nobeno rečjo an so mi subito dal ... An so me malo intervistal [intervjuvali], tako, al znam govorit francoske, al ... Sem se onegala [misli govoriti] zadost dobro po francosko an so mi dal subit ...«.

Na bencinski črpalki je delala sama, le občasno ji je pomagal mož, ki je delal v rudniku od svojega prihoda v Belgijo leta 1952. Po prevzemu bencinske črpalke si je Luisina družina kmalu kupila hišo in si, kot pravi Luisa, ekonomsko opomogla. Dvig na ekonomski lestvici, kot poudarja, je pomenil tudi dvig na družbeni lestvici in nasploh prijaznejši odnos Belgijcev do Luise:

»... Potle [potem], kr sem vzela distributore od benzina [bencinsko črpalko], pač, sem mela zadost an Beldži, eno malo prijateljev Beldžanov. Ja, zak sem bla alumentala di classe [se dvigniti v razredu]. Ero

classe media [Sem bila srednji razred], nisem bla več classe bassa [nižji razred]. Alora [torej], so bli eno malo bolj sprejetni [so Belgijci postali bolj odprti, so jo bolje sprejeli] ...«.

Luisa namreč v pripovedi večkrat omeni superioren in izključevalen odnos Belgijcev do tujcev:

»... So nas klical sales macaroni, sales macaroni [pisano v francoščini, izgovori se sal macaroni [umazani makaroni]], sporchi macaroni. Sal je sporko [umazan] ...«.

Na vprašanje, kje je superiorno obravnavanje najbolj čutila, je povedala:

»... Tu u saki okasion [priložnost], kr je blo. Če je blo kajšna reč, per esempio [na primer], ki vem jaz, adn, da je ukradu, da je ubu, da je naredu, ki slabega, je bil saldo [obtožen] sal makaroni. Pred ku se je vedelo, kdo je, so bli sales makaroni. An potle, če je pršlo vn, da so bli Beldžani, bem [torej], vse se je poto-lažlo, tako. Pero la prima reazione era macaroni [Toda prva reakcija je bila makaroni]. Da so nardil makaroni vse tele reči. An naj se je blo tam pr medihni [zdravnik], naj se je blo ..., so te gledal, ku da si sporko [umazan] ...«.

Luisina starša sta se po očetovem odhodu v pokoj leta 1960 vrnila v Hlodič. Leto dni kasneje je iz Belgije domov v Hlodič prišel umret Luisin brat, ki je bolehal za rakom. In leta 1965 je odšel k Luisinim staršev živet njen najmlajši sin, rojen leta 1958, tako da je prvo leto šolanja začel v Italiji:

»... Je blo tako, kr je umru moj brat, an potle so tel kajšnega, da bo tle pr njih, an smo dal. An mene je blo bolj lahko tako, zak sem mogla bolj lahko delat ...«.

Luisa je v 15 letih bivanja v Belgiji prišla le dvakrat domov, in sicer prvič na bratov pogreb za 10 dni in drugič za 8 dni:

»... Ja, ni blo lahko, nisem vedela komu pustit moje delo, moje impenje [obveznosti]. Sem mela tel distributor [črpalčka], ne moreš zapret, ne moreš, koga ušafaš [dobiti], da bo držu. In kr sem pršla, sem pršla sama, zak moj mož je moru gor bit, an sem ušafala enga penzionista, kr mi je pomagu ...«.

Zaradi prenatrpanosti z delom, kot pravi, se ni udeleževala v izseljenskih in drugih društvi ter organizacijah in je nasploh imela zelo malo časa za kakršne koli družabnosti ter dejavnosti zunaj družinskega kroga. Predvsem, kot poudarja, je bilo delo:

»... Ma [toda] jez nisem partičipala [sodelovati], ne, ne. Nisem mela cajta, tud nisem še vedela, kje je blo, ne nč, zakr sem morla delat. Jez sem mela orario di lavoro [delovni urnik] od 6 zgoda do 11 zvečer. Ni blo nedelje, ni blo božiča, ni blo velike noč, ni blo nč. Vsak dan, vsak dan, od 6 zgoda do 11 zvečer. Tiste je bil kontrat [pogodba] ... Ej je blo težko, ni blo lahko ... Vsak dan, vsak dan, 365 giorni all' anno [dni na leto]. Ja, ni blo ku sada [sedaj], sada. An potle je gor ratalo, da so mel orarie [urniki], il giorno di riposo [dan za počitek] an vse. Ma tenčas ni blo. O prendere o lasciare [Ali si vzel ali pustil]. An zame je blo bolj lahko delat tako, sem bla tem doma, ku iti delat vn, nisem vedela, kam otroke pustit. Je blo vse bolj težko ...«.

Delo je, kot smo lahko opazili, tema, ki jo Luisa pogosto načena v svoji pripovedi o Belgiji; z delom je napredovala na družbeni lestvici in na osnovi delavnosti gradi razlikovanje z drugimi emigranti:

»... Nas niso tratal masa [obravnavati najbolj] lepo. Zak smo bli, ku rečem, bolj inkomodo [nesproščen]. Zak nas, mi druzg, so nas mel radi gospodarji, kamor smo šli delat, zak smo delal. (...) Tisti od dol, della bassa Italia, z te niske Italije, jih niso masa laidal [trpeti, prenašati, marati]. Ma [toda] naju pač, kr smo bli tle del nord [iz severa]. Zak smo bli bolj delavc, bolj navajeni delat an potrpet piuttosto che [bolj kot] ...«.

Leta 1969 se je Luisin mož po 17 letih dela v rudniku upokojil. Leto dni kasneje se je Luisa z možem, s hčerko in z najmlajšim sinom vrnila v Hlodič:

»... Moj mama in tata so bli že malo pr letah, tle je bla hiša an moj ta velik pob je bil pršu dol, je tou bit tle, je bil začel šole tle an potle [potem] pred ku čiča [hčerka] je začela kvinto elementar [peti razred osnovne šole] gor. Alora [torej], sem djala, pred ku začne ta druge, bolj ta velike šole, al gremo vsi dol al pa pride nazaj gor ta drug pob [ki je živel pri Luisinih starših v Hlodiču]. An potle smo se odločil tako, da pride demo tle, smo mel hišo tle, smo mel ... Ja smo živel dost dobro tle z penzionom [pokojnina] ...«.

Ali kot razlaga vzroke za vrnitev na drugem mestu:

»... Od začetka smo miselni, da ostanemo gor. An potle [potem], kr je ratala tale nesreča z mojim bratom [je umrl], smo, ja, moja mama je začela vsako volto [vsakič], kr je pisala: 'Prdite dol an boste tle an

prđite dol an sada je delo an tle dol. U Manzanu so se začele fabrike [tovarne], Je blo dela zadost an tle. Ni korlo [biti potrebno] hodit gor, ja, bit gor. Moj mož je mel penzio [pokojnina], tle se ni plačavalo afita [najemina], tu se je pridelalo al [v] vrt an tako. Jaz sem bla eno malo začela delat dol u fabriki. Je blo u Manzanu. Tle smo bli vsi ukup, je bla družina bolj ... unita [združen, enoten] ...«.

Ob vrnitvi v Italijo, točneje v Hlodič, Luise ni čakala zaposlitev. Kot pravi, sta bili doma dve ženski (Luisa in njena mama), v hiši pa ni bilo dela za dve gospodinji. Tako je začela iskati delo. Sprva je delala 15 mesecev v tovarni v Manzanu, industrijskem kraju v bližini Čedada, nato pa je opravljala delo kuharice v šoli, kjer je delala do odhoda v pokoj leta 1987.

Toda Luisa bolj kot težave okrog iskanja dela in dela nasploh po prihodu v Italijo pogosteje nava- ja drugačne vrste težav:

»... Smo mel probleme soprattutto burocratici [predvsem birokratske]. Zak gor, kar je leč, [zakon] je leč. Kar ti špeta [pripadati], ti pride. Tle se je morlo domande su domande [prošnje na prošnje] an enkrat si mel dirit [pravica] an enkrat nis mel dirit. Tako je šlo naprej. Tle se mora vse prašat, prašat, prašat, prašat. Gor ne kor [ni potrebno] prašat, kar maš dirit ti pride [pripadati]. An čakat moraš, leta ...«.

Toda kot sama poudarja v svoji pripovedi, so bile ob oziroma po vrnitvi hujše druge vrste težav, nove konfrontacije:

»... Sem se pa nazaj ušafala [znajti se], ku da bi bla nazaj al estero [v tujini]. Zak oramai [že] sem se bla navađla navade gor od tod. Tle je blo lih tiste velik periodo, kr je bil tist problema linguistico [jezikovni problem]. Adni so tel bit Italjani, drugi so tel bit Slovenj. Nazadnje smo vsi Italjani. An mene se me ni prjelo prou, da mi družg zaničamo [zaničevati] naši oridžini [izvor]. El fondo [V osnovi] smo se rodil tle, smo saldo [vedno] govoril po slovensko, smo hodil u šole italjanske, ma [toda] smo bli an Slovenj allo stes- so tempo [ob istem času]. An tle so bli adni, niso tel ačetat [najverjetnje v pomenu sprejeti] tegale, da se bo govorilo po slovensko, da se bo pelo po slovensko, da se bo ... Insoma [skratka] vse tele reči. Ma mene mi ni blo prou tiste, sm se ušafala nazaj al martello di incudine [med kladivom in nakovalom], kakor se more rečt. Zak sem bla contenta [biti za] za slovenščino, za moje origine [izvor], za moje korenine ...«.

Na vprašanje, če jo je tudi kaj motilo, je odgovorila:

»... Me je distrubalo, senza altro [prav gotovo] me je distrubalo. Je bla pressione [pritisk] senza altro. Potle [potem] so ble anche cattivere, per esempio [tudi hudobije, na primer], mene zak nisem tela bit samo italianisima, so mi fin [?] vrgli dol po vrt, latierna diserbante [najverjetneje neka strupena tekočina] ... Poi [potem] smo mel problemi grossi [velike težave] tle, kar je blo za tele reči, niso tel ačetat [?]. Še tle pred hišo jih mam, še danes ne govorijo z mano, za tele stupidate di politica [neumnosti od politike]. Jaz grem vse rodi, naj je slovensko, naj je italijansko, naj ... Mene mi je všč participirat da per tutto [sodelovati povsod]. Ne gledam samo italjansko al pa samo slovensko. Zak mi separi [zdeti se], da teh, kr je bil all' estero [v tujini], kr je moru napraviti valižo [kovček] za iti delat, ne samo za in vacanza [na počitnice], ima drugač ideje ta u soji glavi, rata bolj maturo [zrel] ...«.

Luisa v delu življenjske pripovedi, ki se nanaša na etnična oziroma politična trenja, posebej ne pou- darja pozicij močnejšega ali šibkejšega. Tudi svoje aktivno delovanje od sredine sedemdesetih let v Kulturnem društvu Rečan, Beneškemu gledališču, ki je med drugim uprizorilo tudi nekaj iger, ki se tako ali drugače dotaknejo izseljevanja, in v zboru posebej ne prikazuje kot obliko kakega upora. Gre predvsem ali zgolj za poudarjanje lastnega izvora, korenin, kot sama pravi.

Luisa v tem zaključnem delu življenjske pripovedi večkrat svoje spoznanje zaokroži v razmišljanju ali spoznanju, da te »emigracija naredi bolj zrelega«. Težko ocenimo, kakšen vpliv je imela izseljenska izkušnja na njeno dojetje omenjenih etničnih oziroma političnih trenj po vrnitvi v Hlodič, toda prav gotovo ima vpliv na razumevanje in vrednotenje drugih, ki so v podobnem položaju, kot je bila nekdanj sama:

»... Zak gospodarji so nas tratral [sprejeti, obravnavati] dobro, alora [torej], ni šlo prou Beldžanom. Zak oni so se gledal le odtegnit od teških del. So mel eno malo ražon [prav], ku mi družg sada tratamo z ekstra- kumunitari [prebivalci, ki niso v Evropski skupnosti], delamo, lih tako je blo. Na porgliha [Ne poravna]. Se mi zdi, da so nas tratral lih tako, ku mi družg sada tratamo ekstrakumunitarie. Se čujemo [čutiti se] bolj

visok, bolj ... Nam delajo fastido [nadlega, sitnost], pero [toda] je dobro, da pridejo delat, da plačajo tase [davki], naše pensione [pokojnine]. Zak če ne, ne vem, kam pridemo. Eh, smo no malo rasisti vsi. Vi družg nimaste tistih problemov v Sloveniji? ...«.

5 Nekaj izbranih postankov ali razglabljanj ob Luisni življenjski pripovedi

Kot sem že v uvodu omenil, na primeru Luisine življenjske pripovedi nikakor ne želim razgaliti vseh potez obravnavane metodologije oziroma pristopa. Spotaknil se bom le ob nekaterih vprašanih ali problemih, ki sem jih deloma načrtno že v »teoretskem« uvodu. Vaše branje oziroma analiziranje življenjske pripovedi bi prav gotovo osvetlilo druga vprašanja. In prav ta poudarjena večplastnost ali če želite več-kontekstualnost življenjskih pripovedi je karta, ki jo (lahko) imamo pri uporabi življenjskih pripovedi vedno v rokadu.

Na ravni posameznika se migracija kaže kot proces, ki preprosto vodi v pripovedno raziskovanje. Seveda je taka »trditev« povezana z drugačnim konceptualiziranjem in pristopom k raziskovanju ter razumevanju migracij. Študije in metode, ki razumejo ter preučujejo migracijo kot homogen proces (kar pomeni isto stvar za različne skupine in posameznike na različnih stopnjah v migracijskem procesu), povedo le en del veliko bolj kompleksne zgodbe. Načini, kako se posamezniki pogajajo s temi kompleksnimi in nasprotujočimi si procesi ter silami, imajo osrednje mesto v tem besedilu, v razumevanju predstavljene metode. Teoretska in empirična pozornost je torej usmerjena na **razlike in različnost**. Geografinja Grahamova (1999) poudarja, da nas pozornost na razlikah lahko prestavi od »velikih« pripovedi in teologij (kot so na primer primordializmi, difuzionizmi) k analizam umeščenosti migrantov kot pomembnih za bolj popolno razumevanje migracijskih procesov.

Socialni svet, kot pravi sociolog Adam (1982, 165): »... nam ni preprosto dan kot od nas neodvisna obstoječa 'stvar' (Durkheimova pozicija), ki bi jo lahko 'objektivno' opisali/odrazili, temveč je ta svet le v toli-ko pričujoč, v kolikor se instalira v vsakdanji zavesti, v kolikor ga individui osmislijo (interpretirajo) ...«

Vedeti moramo, da je pripoved konstrukcija in se prav tako dotika družbenih percepcij kot realnosti. Pri analizi življenjskih pripovedi se tako prej ali slej spotaknemo ob vprašanju **odnosov med realnostjo** (kar je, obstaja v resnici, kar koli naj že to bo), **izkustvom** oziroma **izkušnjo** (kako se realnost kaže v zavesti) in **izraznostjo** (kako je individualno izkustvo oblikovano in izraženo), kot je to razlikovanje označil antropolog Bruner (1986, 6). V življenjski pripovedi ali če hočete v biografiji se omenjeno razlikovanje nanaša na življenje kot živeto (realnost), življenje kot izkustveno (izkustvo) in življenje kot povedano oziroma izrečeno (izraznost). Le naiven pozitivist bo tako verjel, kot poudarja Bruner, da je izraznost enaka realnosti.

Ni naša naloga in tudi ne more biti, da odkrivamo, koliko realnost odstopa od izraznosti, koliko odstopa to, kar se je pripovedovalcem (»v resnici«) zgodilo, od tega kar nam pripovedujejo, čeprav bi prav gotovo imeli radi jasen pogled tudi v te procese. Zakaj nekateri pripovedovalci poudarjajo določene vsebine in probleme ter zakaj jih drugi prikrivajo, zakaj so nekateri v svojih pripovedih kritični in zakaj so drugi prizanesljivi ter boječi itd., ni in ne more biti naša glavna preokupacija. V kateri del življenjske pripovedi so potem usmerjeni naši raziskovalni žarometi? Pripovedi nam lahko nudijo (le) drugačen način gledanja na migracijske procese; gledanje z (skozi) oč(m)i migrantov. Torej, poudarek je na **izkustvu**, toda upoštevati je treba tudi realnost in izraznost, saj konec koncev brez njiju težko razumemo tudi izkustvo samo.

Za nas je na tem mestu pomembno, da razumemo in upoštevamo, da so izkušnje pripovedovalke socialno oblikovane ter vstavljene v specifičen politično-ekonomski in kulturni kontekst v številnih pomembnih načinih. Izkušnje migracijskih situacij in kontekstov, države in družbe »gostiteljice« (na katere je v svoji pripovedi kazala Luisa) so v veliki meri oblikovane na razlikovanju med »nerazvitim«, marginalnimi izvornimi kraji migrantov in »razvitimi«, ekonomsko in kulturno dominantnimi kraji priseljevanja. Načini, kako migrantje izkusijo ta razlikovanje in se z njimi pogajajo, so seveda različni.

Zdi se, da jih Luisa bolj ali manj pasivno sprejema ter jih poskuša razumeti kot »samoumevne« oziroma »neizogibne«, ne poskuša se jim upirati, kvečjemu besedno nasprotovati.

Ali se lahko pripovedi migrantov odzovejo na klic geografije Grahamove (1999) ter geografov Whita in Jacksona (1995) po upoštevanju načinov, v katerih različna družbena umeščenost določa različne izkušnje migrantov. Na to kažejo spremembe Luisinih izkušenj v procesu spreminjanja njenega družbenega statusa v toku migracije oziroma bivanja v imigraciji. Luisa se je s prevzemom vodenja bencinske črpalke, kot pravi, dvignila na ekonomski in družbeni lestvici, zato so tudi Belgijci postali do nje bolj prijazni. Torej je sprememba njenega družbenega položaja vplivala na njene izkušnje z družbo in državo gostiteljico ter »gostitelji«. Bistveno težje pa bi najverjetneje o tovrstnih odnosih govorili, če bi medsebojno primerjali izkušnje posameznih pripovedovalcev.

Brez dvoma je pomembno upoštevati tudi načine, kako družbeni odnosi spolnosti in etničnosti (pre)oblikujejo oziroma izostrijo izkušnje pripovedovalcev. Spomnimo se dela Luisine pripovedi, ki govori o etničnih trenjih po vrnitvi v rodni Hlodič ali poskušajmo brati »belgijski« del Luisine pripovedi kot pripoved matere ter hkrati delavne, gospodarne in ambiciozne ženske. Pripoved Luisinega moža, »etnično čistega« Italijana in moškega, bi bila na teh dveh mestih gotovo zelo drugačna.

Migrantstvo (*migrancy*), kot skupek migrantovih subjektivnosti oblikovanih skozi njihove izkušnje številčnih in nasprotujočih krajev, ima torej, kot pravi geografinja Lawsonova (2000, 186), analitično moč. Pripovedi migrantov o nasprotujočih si izkušnjah migracije in drugih soodvisnih pojavov ter procesov v toku migracije imajo teoretsko moč, ki presega enkratnost posameznih pripovedi oziroma zgodb. Ambivalentnost pripovedi postavi na površje protislovnosti migracije, kapitalističnega razvoja, neenakosti in izključevanja, o čemer lahko govorijo, kot poudarja Lawsonova (2000, 186), le tisti z obrobja.

Pripovedi brez dvoma vključujejo **čas in prostor** v širšem obsegu kot podatki, pridobljeni z zaprtimi intervjuji ter anketami. Migracija se v pripovedih ne kaže kot dokončno, linearno gibanje med krajem odhoda in krajem prihoda. Kot smo lahko videli v predstavljani življenjski pripovedi migracija vključuje dolgo verigo gibanja, ki vpliva na številne ljudi na različnih krajih v zelo dolgem, »raztegnjenem« obdobju. Luisin oče se je po 2. svetovni vojni vrnil na že poznano, predvojno izseljensko destinacijo. Očetu so sledili Luisina mama in mlajši brat, kasneje še Luisa. Luisa je trinajst let kasneje ponovno sledila družini (staršev) v rodni Hlodič. Ta fenomen bi lahko označili kot »migracijski tok *per se*« (Vandsemb 1995, 419), kar se v prvi vrsti nanaša na tako imenovano verižno migracijo, vključuje pa tudi številna druga gibanja in odnose, ki jih sproži vsaka posamezna migracija in ki ljudi povezujejo s številnimi kraji ter ljudmi v teh krajih.

Pripovedi tako poudarjajo oziroma izkazujejo **dinamični pogled** na migracijski proces, kar je z drugimi, kvantitativnimi metodami, ki so dominirale (in dominirajo) v geografskih migracijskih in nasploh družbenogeografskih študijah, prav gotovo veliko težje doseči.

Pripovedi prav tako kažejo oziroma opozarjajo na **več vzrokov in motivov**, ki oblikujejo migracijsko vedenje. Na Luisino vrnitev v Hlodič so vplivali njeni starši, ki so ostali po sinovi (Luisin brat) smrti sami v hiši in si želeli hčerkinine vrnitve. Prav tako je na to odločitev vplivalo šolanje otrok; Luisa je bila pred odločitvijo, ali naj hčerka nadaljuje peti razred osnovne šole v Belgiji, kar bi pomenilo, da bi šolanje v Belgiji tudi končala, saj bi se kasneje (kot razlaga Luisa) zelo težko vključila v »italijanske« šole. To bi pomenilo, da bi s hčerko v Belgiji ostala vsa družina. Kot vidimo, vpliva na migracijsko vedenje posameznikov ne samo njihov življenjski cikel, ampak tudi življenjski cikel »pomembnih« drugih oseb, v povezavi s katerimi posamezniki delujejo oziroma živijo. Pripovedi torej kažejo na to, kako so odločitve oblikovane na osnovi predhodnih migracij, gibanj in lastnosti oziroma dejavnikov tako sedanjih kot novih krajev (in seveda tudi z ovirami migracije same); kar smo lahko dovolj jasno videli tudi v primeru Luisine vrnitve v Hlodič. Vzroki se tako nanašajo na posameznikovo preteklost, sedanost in prihodnost ter na preteklost, sedanost in prihodnost »pomembnih« drugih oseb, s katerimi posamezniki živijo oziroma delujejo. To nam, metaforično rečeno, daje pogled na migracijo kot vstavljeno v vsakodnevno življenje.

Na drugi strani pa Luisa poudarja tudi vlogo strukturnih okoliščin oziroma sil; v Furlaniji se je takrat z hitrim razvojem industrije kazala možnost za zaposlitev. Seveda pripovedi posameznikov lahko razložijo le individualno vedenje v odnosu do strukturalnih sil, ne morejo pa razložiti strukturalnih sil samih. Konvencionalne migracijske študije poudarjajo individualne izbire oziroma poteze ali pa strukturalne vzroke za migracijo. Pripovedi pa, kot smo lahko videli, nudijo možnost, da (na svojevrsten način) opazujemo oba nivoja hkrati.

6 Proti zaključku

Videli smo, da življenjska pripoved omogoča nov pogled na »stara« vprašanja (na primer iskanje vzrokov za izselitev) in hkrati odpira nova vprašanja ter vsebine raziskovanja. Pokazali smo nekatere vidike življenjskih pripovedi, ki prinašajo v (geografske) migracijske študije in v družbeno geografijo nova, drugačna razumevanja ter interpretacije družbenih, kulturnih, prostorskih idr. fenomenov in procesov. Na splošno lahko rečemo, da so metode, ki so označevale »tradicionalno« geografsko proučevanje migracij in družbeno geografijo, iskale ter iščejo predvsem generalizacije, tipičnosti, splošne kazalce, trende. Kvalitativno raziskovanje, kamor uvršamo tudi življenjske pripovedi, pa prinaša pogled v nasprotno stran; torej proč od iskanja tipičnosti, posplošitev, generalizacij k odkrivanju posebnosti, drugačnosti, različnosti itd. Kot študije primerov življenjske pripovedi že po definiciji uporabljajo netipičen vzorec.

Takšna metodologija lahko prinese družbeni geografiji veliko koristnega in jo v tem kontekstu lahko beremo na različne načine. Na eni strani lahko ponudi dopolnitev kvantitativnim metodam, ki pogosto obidejo ali zanemarijo posebnosti, odstopanja, drugačnosti. Tako sta recimo geografa Forrest in Murie (1990) na temelju »odprtih« intervjujev z lastniki, oddajevalci stanovanj v Bristolu hotela pokazati tudi nekatere drugačne plati priseljevanja v mesto, od tistih, ki sta jih pred tem pridobila z uporabo uradnih statistik in anket.

Na drugi strani lahko kot študije primerov življenjske pripovedi uporabimo za zavrnitev obstoječih teorij ali za inspiracijo novih. Številne življenjske pripovedi lahko skupaj uporabimo za razvoj teorije, njeno testiranje in izboljšanje ter nato ponovno testiranje. Sociolog Plummer (1982) govori o tem teoretičnem pristopu kot o »analitični indukciji«. Prva življenjska pripoved lahko omogoči raziskovalcu, da izdela preliminarne hipoteze. Te lahko preveri v naslednjih raziskavah življenjskih pripovedi. Kjer se hipoteze izkažejo za pomanjkljive, jih lahko prilagodimo, tako da ustrezajo dodatnim primerom. Z nadaljevanjem raziskave tako lahko razvijamo vse bolj uporabne teorije in posplošitve.

Spet lahko življenjske pripovedi beremo kot kritiko kvantitativne metodologije, kot kritiko zagotovo-vzetih kategorij, na katerih ta sloni. Življenjske pripovedi nam namreč omogočajo pogled iz zornega kota družbenega akterja. Ta zorni kot je tisti, ki lahko izpodbija domneve in predsodke zunanjih opazovalcev (raziskovalcev). Je tudi tisti, ki omogoča drugačnim posameznikom in skupinam, da dobijo vidno mesto v raziskavah, omogoča da spregovorijo zatirani, podrejeni, tisti, o katerih se zelo redko govori in ki imajo le izjemoma možnost, da o sebi spregovorijo.

Hkrati lahko navedeno kritiko razumemo tudi v kontekstu epistemološkega obrata, nakazanega v začetku besedila in dobro opisanega v članku Vranješa (2002). Družbena geografija oziroma družbeni geografi se namreč zelo pogosto znajdejo v paradoksalni drži: sebe pojmujejo kot sposobne »objektivne« reprezentacije in razmejitve prostora, ostalim družbenim akterjem (ljudem, ki v prostoru »živijo«, ga (re)producirajo) pa to možnost odrekajo. (Takšne vrste redukcionističnih reprezentacij so še posebej boleče takrat, kot pravi Vranješ (2002, 53), ko se vanje vpletejo ideološke vsebine in govornica moči. Pri tem navaja primer uporabe in pojmovanje izrazov oziroma imen »slovensko etnično ozemlje« in »Beneška Slovenija«, ki že sami po sebi nosita pomenljivo konotacijo.) Življenjske pripovedi že po definiciji prepuščajo reprezentacije in razmejitve prostora (in v prostoru) tudi ali predvsem družbenim akterjem, ki ta prostor »živijo«. S tem pa opozarjajo (in odgovarjajo) na osrednje vprašanje v dialektiki med družbo in prostorom, kakor ga je že v sedemdesetih letih naslovil geograf Harvey

(1973, 14): »... Kako različne človeške prakse ustvarjajo in uporabljajo različne konceptualizacije prostora? ...«. To pa od družbene geografije zahteva v prvi vrsti, kot poudarja Vranješ (2002, 48), da reflektira lastne prostorske konceptualizacije, kar poraja vprašanja epistemologije družbeno-prostorske dialektike v družbeni geografiji.

7 Viri in literatura

- Adam, F. 1982: Kvalitativna metodologija in akcijsko raziskovanje v sociologiji. Časopis za kritiko znanosti 53–54. Ljubljana.
- Anon., 1986: Fotoalbum izseljencev iz Benečije/Fotoalbum degli emigranti della Benecia. Trst.
- Boyle, P., Halfacree, K., Vaughan, R. 1998: Exploring Contemporary Migration. Harlow.
- Brumen, B. 1998: Socialni spomini, časi in identitete v vasi Sveti Peter v slovenski Istri. Doktorska disertacija, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Bruner M., E. 1986: Introduction. The Anthropology of Experience. Urbana, Chicago.
- Cerno, G., 1968: Aspetti geografici del fenomeno migratorio in nove communi della cosiddetta »Slavia Friulana«. Diplomaska naloga, Facolta di Lettere e Filosofia. Urbino.
- Chapman, M. 1969: A Population Study of Gudalcanal: some Results and Implications. Oceania 40. Sydney.
- Chapman, M. 1976: Tribal Mobility as Circulation: A Solomon Islands Example of Micro/Macro Linkages. Population at Micro-scale. Christchurch.
- Clavora, F., Ruttar, R. 1985: Sloveni ed emigrazione. Il caso delle valli del Natisone. Cividale del Friuli.
- Clavora, F., Ruttar, R. 1993: The community without a name. Premariacco, Udine.
- Fielding, T. 1992: Migration and Culture. Migration Processes and Patterns. London.
- Findlay, A., Graham, E. 1991: The Challenge Facing population Geography. Progress in Human Geography 15. London.
- Forrrest, R., Murie, A. 1990: Moving Strategies Among Home Owners. Labour Migration. London.
- Graham, E. 1999: Breaking Out: the Opportunities and Challenges of multi-metod Research in Population Geography. Professional Geographer 51. Hamilton.
- Geertz, C. 1973: The Interpretation of Cultures. New York.
- Giddens, A. 1984: The Constitution of Society. Cambridge.
- Graham, E. 1999: Breaking Out: the Opportunities and Challenges of multi-metod Research in Population Geography. Professional Geographer 51. Hamilton.
- Gregory, D. 1994: Geographical Imaginations. Cambridge, Oxford.
- Gutting, D. 1996: Narrative Identity and Residential History. Area 28. London.
- Halfacree, K., Boyle, P. 1993: The Challenge Facing Migration Research: the Case for a Biographical Approach. Progress in Human Geography 17. London.
- Halfacree, K., Boyle, P. 1995: 'A Little Learning is a Dangerous Thing': a Replay to Ron Skeldon. Progress in Human Geography 19. London.
- Harvey, D. 1973: Social Justice and the City. London.
- Kalc, A. 1997: Selitvena gibanja ob zahodnih mejah slovenskega etničnega prostora: teme in problemi. Annales 10. Koper.
- Kalc, A. 2000: Prispevki za zgodovino izseljevanja iz Beneške Slovenije: primer občine Sovodnje/Savogna. Dve domovini 11–12. Ljubljana.
- Kalc, A., Kodrič, M. 1992: Izseljevanje iz Beneške Slovenije v kontekstu furlanske migracije s posebnim ozirom na obdobje 19. stoletja in do prve svetovne vojne. Zgodovinski časopis 46. Ljubljana.
- Komac, M. 1990: Politična kultura, Narodnostna identiteta, migracijski procesi in etnorazvoj. Protislovja narodnostnega razvoja Slovencev v Videmski pokrajini. Doktorska disertacija, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Ljubljana.

- Lawson, V. 1998: Hierarchical Households and Gendered Migration in Latin America: Feminist Extensions to Migration Research. *Progress in Human Geography* 22. London.
- Lawson, V. 2000: Arguments Within Geographies of Movement: the Theoretical Potential of Migrants' Stories. *Progress in Human Geography* 24. London.
- Li, F., Jowett, A., Findlay, A., Skeldon, R. 1995: Discourse on Migration and Ethnic Identity: Interviews with Professionals in Hong Kong. *Transaction, Institute of British Geographers* 20. London.
- Lowenthal, D. 1985: Mobility and Identity in the Island Pacific: a Critique. *Pacific Viewpoint* 26. Wellington.
- Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. 1993: Theories of International Migration: a Review. *Population and Development Review* 19. New York.
- McDowell, L. 1992: Multiple Voices: Speaking from Inside and Outside »the Project«. *Antipode* 24. Oxford.
- McHough, K. E. 2000: Inside, Outside, Upside Down, Backward, Forward, Round and Round: a Case for Ethnographic Studies in Migration. *Progress in Human Geography* 24. London.
- Miles, M., Crush, J. 1993: Personal Narratives as Interactive Texts: Collecting and Interpreting Migrant Life Histories. *Professional Geographer* 45. Hamilton.
- Mitchell, J. C. 1969: The Concept and Use of Social Networks. *Zbornik Social Networks in Social Situations*. Manchester.
- Nyberg Sørensen, N. 1999: Introduction. *Zbornik Narrating Mobility, Boundaries and Belonging*. Copenhagen.
- Plummer, K. 1982: *Documents of Life: Introductions to the Problems of Literature of a Humanism Method*. London.
- Radcliffe, S. 1990: Between Hearth and Labour Market: the Recruitment of Peasant Women in the Andes. *International Migration Review* 24. New York.
- Ravnik, M. 1996: Bratje, sestre, strniči, zermani: družina in sorodstvo v vaseh v Slovenski Istri. Ljubljana, Koper.
- Silvey, R. 2000: Stigmatized Spaces: Gender and Place under Crisis in South Sulawesi, Indonesia. *Gender, Place and Culture* 7. Abingdon.
- Skeldon, R. 1995: The Challenge facing Migration Research: the Case for Greater Awareness. *Progress in Human Geography* 19. London.
- Stranj, P. 1999: Slovensko prebivalstvo Furlanije-Juljske krajine v družbeni in zgodovinski perspektivi. Trst.
- Vandsemb, B. 1995: The Place of Narrative in the Study of Third World Migration: the Case of Spontaneous Rural migration in Sri Lanka. *Professional Geographer* 47. Hamilton.
- Vranješ, M. 2002: »Družbena produkcija prostora«: k epistemologiji prostora v geografiji in humanistiki. *Geografski vestnik* 74-2. Ljubljana.
- White, P., Jackson, P. 1995: (Re)theorising population geography. *International Journal of Population Geography* 1. Chichester.

8 Summary: Life narrative of migrant Luisa: contribution to »different« human geography

(translated by Cveta Puncer)

Geographical migration studies have leaned and mainly still do on quantitative research approaches. The analysis of the life story of Luisa, a migrant returnee from the Nadiža Julian Slovenia, indicates the complexity and contextual quality of the migration process; it shows how individual experiences reflect within the frame of a wider social context, it reminds of several causes and motives that shape migration behaviour, and more. All mentioned remains in quantitative studies mainly concealed or it is merely a result of stereotyping and non-critical generalizing.

The author demonstrates and defines some aspects of chosen methodology. The life stories reveal above all differences and diversity, they offer a »different« way of viewing of social processes (with the eyes of social protagonists), they remind us of complexity, ambivalence of social processes (in our case migrations, capitalist development, etc.) etc.

The author advocates the standpoint that such methodology can bring much useful to social geography and we can thus read it in different ways. On the one hand, it can offer completion of quantitative methods, which frequently bypass or neglect particularities, deviations, diversity etc. On the other, we can use studies of life stories for refusal of existing theories or for inspiring new ones. We can employ numerous life stories jointly for the development of a theory, its testing and improvement, and resumed testing. Again, we can read life stories as a critique of quantitative methodology, as a critique of taken-for-granted categories on which it is based. Namely, the life stories enable us a view from the visual angle of the social protagonist. That angle is the one that can disprove assumptions and prejudices of external observers (researchers).

Social geography or social geographers frequently find themselves in a paradox attitude: they consider themselves as capable of »objective« representation and division of space while they decline such capabilities with other social protagonists (people who »live« in that space and (re)produce it etc.). In doing so, they remind of (and answer to) the central question in the dialectics between society and space as already in the 70s denoted by geographer Harvey (1973, 14): »... How different human practices create and use different conceptualisations of space ...«.

